

СЕКЦІЯ 2. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАВЧАННЯ

УДК 37.01.09 378.014.

ЛІНГВОМЕТОДИЧНІ ТА ЕТНОПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ З ІНДІЇ

Божко Н.М., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри мовної підготовки

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

У статті обговорюються деякі проблеми роботи з представниками індійського етносу в якості учасників міжкультурного контакту з метою засвоєння нової мови. Аналізуються певні особливості цього лінгвокультурного співтовариства відповідно до прийнятих сучасною науковою стандартів. Метою цього є пошук шляхів покращення можливостей та результативності навчального процесу і досягнення достатнього рівня комунікативної компетенції у різних сферах. Для багатьох індійців навчання в іншій країні забезпечує корегування власних поведінкових стереотипів і стає важливим фактором у становленні кар'єри. Okрема увага приділена одному з найважливіших методичних принципів засвоєння нового мовного простору – урахуванню рідної мови та мови-посередника (англійської) як засобу спілкування індійських студентів.

Ключові слова: індійський етнос, міжкультурна комунікація, етнічні особливості, вербальна та невербальна поведінка, комунікативна компетенція, мовна особистість.

В статье обсуждаются отдельные проблемы работы с представителями индийского этноса в качестве участников межкультурного контакта, имеющего целью освоение нового языка. Анализируются определенные особенности данного лингвокультурного сообщества в соответствии с принятыми в современной науке стандартами. Целью является поиск путей улучшения возможностей и результативности учебного процесса для достижения достаточного уровня коммуникативной компетентности в разных сферах. Для многих индийцев обучение в другой стране обеспечивает коррекцию собственных поведенческих стереотипов и становится важным фактором в становлении карьеры. Отдельное внимание уделено одному из важнейших методических принципов освоения нового языкового пространства – учету своего языка и языка-посредника (английского) как средства общения индийских студентов.

Ключевые слова: индийский этнос, межкультурная коммуникация, этнические особенности, вербальное и невербальное поведение, коммуникативная компетенция, языковая личность.

Bozhko N.M. LINGVO-METHODICAL AND ETHNOPSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF TEACHING AND EDUCATIONAL WORK WITH STUDENTS FROM INDIA

The article is dedicated to discussion of individual problems of work with representatives of Indian students studying in Ukraine. The author's focus is on the analysis of certain peculiarities of cross-cultural contacts of representatives of this ethnos, who came not only to obtain a higher education diploma, but also to master a new language and new culture.

An analysis of the available sources shows that for students from India the very concept of "education" has a more capacious meaning than just "learning". It includes the process itself, and the result of a person's mastering a certain social experience, a system of knowledge and skills that are necessary for life in society.

A peculiar portrait of this ethnos was compiled on the basis of research by domestic and foreign political scientists and linguists. In accordance with modern standards, Indians belong to traditional peoples, whose life cycle remains virtually unchanged from generation to generation. Religion is the foundation of society, existing institutions embody the experience of previous generations, and people are the product of reason, emotions and instincts. The main features of such ethnic groups (and Indian, respectively) are anti-individualism and anti-rationalism.

An illustration of such a campaign could be the behavior of Indian students during the test or the control work. Members of the group, joining together, will make efforts to test everything, even if it negatively affects the results and success of the most prepared. This manifests a peculiar collectivism spirit, which is associated with a long tradition of living with large families, solving important issues with the participation of the whole community, not cherishing personal space, etc.

The purpose of the analysis is to find ways to improve the capacity and effectiveness of the educational process in order to achieve a sufficient level of communicative competence of students from India.

Key words: Indian ethnos, intercultural communication, ethnic features, verbal and non-verbal behavior, communicative competence, linguistic personality.

Постановка проблеми. Проблема діалогу культур і міжкультурної комунікації займає одне з провідних місць серед геополітичних реалій сучасного світу. Особливе місце у сучасних міжкультурних контактах належить студентству. Зараз значну частину цього контингенту іноземців, що навчаються у навчальних закладах України, складають вихідці з Індії, які сьогодні засвоюють медичні та інженерні спеціальності. За останні 4–5 років їх чисельність постійно збільшується. Зазвичай вони обирають навчання англійською мовою, але іноземною мовою, яку вони вивчають в Україні, є російська або українська.

Сучасна система освіти в Індії почала свій розвиток після отримання незалежності. І цей розвиток був дуже значним – з 20 університетів і 496 коледжів у 1947 р. – до 754 університетів та інститутів університетського рівня і 32 969 коледжів у 2014 р. Зараз тут працюють близько 488 тис. викладачів і навчаються більш ніж 11 млн студентів.

Хоча Індія вже займає 3 місце у світі за кількістю вищих закладів освіти після США та Китаю, її уряд збирається і далі збільшувати рівень вищої освіти серед населення – з 18 до 30% до 2020 р. Важливим є питання доступності освіти для жіночої частини населення.

У зв'язку з цим значна кількість молоді їде отримувати вищу освіту в інші країни, серед яких є і Україна, де, за даними 2018 р., мігранти з Індії становлять найбільш численну частину студентів-іноземців (блзько 16% від загальної кількості). Третина з них – дівчата.

Саме тому важливою є інформація щодо цього контингенту, який, крім фахового знання, повинен отримати інформацію, що допоможе забезпечити формування нового «мовного бачення», пов'язаного з радикальною корекцією власних поведінкових стереотипів і подальшим досягненням достатнього рівня комунікативної компетенції у різних сферах.

Величезну роль у цьому процесі відведено викладачеві-мовцю, який і сам повинен володіти певною інформацією щодо етнічних особливостей, комунікативних характеристик і здібностей до засвоєння нових знань своїх учнів.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Визначена проблема повинна досліджуватися з урахуванням сучасних досягнень лінгвістики, етнокультурології, етнопедагогіки та етнопсихології. Вагомий внесок у дослідження цього напряму внесли роботи Н.А. Абрамової, Є.В. Афонасенко, Т.М. Балихиної, І.О. Зимньої, В.Г. Костомарова,

В.Г. Верещагіна, В.В. Красних, Є.М. Резнікова, М.О. Спешнева, Ю.С. Степанова, Т.Г. Стефаненко, К.М. Тертицького, С.Г. Тер-Мінасової, Н.І. Формановської, Ю.Є. Давиденко, О.М. Недосеки, С.Б. Мордас, Сулабха Кулкарні, Чандри Капіла та ін. Хоча, на жаль, досліджені, присвячені аналізу особливостей саме вихідців з Індії, дуже мало.

Матеріали, що висвітлюють це питання, можуть надати значну допомогу викладачам, які сьогодні працюють зі студентами – вихідцями з Індії, та полегшити входження останніх у нову для них мову та культуру.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати певні особливості крос-культурних контактів індійської молоді. У першу чергу, йтиметься про молодих людей, які отримують освіту за кордоном і на певний час відірвані від звичних умов комунікації й оточення. У центрі уваги буде мовна та загальнокультурна комунікативна поведінка вихідців з Індії за умов різного типу комунікації. Представлена у дослідженні інформація допоможе викладачеві або діловому партнеру, які можуть працювати з ними, запобігти комунікативним помилкам і забезпечити більшу результативність спілкування для обох сторін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Засвоєння нової мови – це складний процес не лише придання знань щодо оволодіння новим засобом спілкування, а й отримання нової мовою картини світу. Мовна картина світу – це сукупність знань та уявлень людини про зовнішній і внутрішній світ певного етносу. Засвоєння нової картини світу через нову мову допомагає людині зорієнтуватися у новому оточенні та краще зрозуміти його особливості. Йдеться про формування інтеркультурної компетенції, яка допомагає справлятися з різними ситуаціями міжкультурного спілкування, або крос-культурної комунікації. Поняття «крос-культурна комунікація» за значенням є близьким до термінів «міжкультурна комунікація», «міжетнічна комунікація» та деяких інших і є поєднанням ключових термінів «культура» та «комунікація».

Сучасні дослідники відзначають: «Сегодня изучать современный язык – это значит открывать для себя способы восприятия мира и других людей, которые могут сначала казаться бескураживающими. Для того чтобы чувствовать себя свободно в языке, не достаточно смочь произнести несколько фраз; необходимо знать не только его социальные обычай, но и культурный фон» [3, с. 309].

Продовжує цю думку О.М. Недосека, яка підкреслює, що за умов крос-культурної

комунікації зрозуміти, засвоїти та розкристи своєрідність іншої культури можна лише за допомогою діалогу. Крім того, успішна реалізація такого діалогу можлива лише тоді, коли у взаємовідносинах між «ми» та «вони» відбудеться усвідомлення загально-людського «ми». Саме тоді між представниками різних культур встановиться взаєморозуміння [6, с. 202].

Ще М.І. Бахтін писав, що здійсненню власної діяльності (у нашому випадку – мовної) передує етап своєрідної орієнтації щодо умов цієї діяльності. Це відбувається через усвідомлення фрагментів іншої культури, яка засвоюється, з допомогою термінів і понять власного лінгвокультурного досвіду. Результативність та ефективність спілкування завжди залежить від національно-культурної специфіки лінгвокультурних спільнот, які вступають у це спілкування. Саме тому ці їх особливості треба вивчати.

Для багатьох індійців диплом закордонного навчального закладу стає важливим фактором у становленні кар’єри. Великі індійські підприємства та фірми охоче беруть на роботу фахівців, які отримали вищу освіту за кордоном і, відповідно, розширили свій людський, професійний і культурний досвід та світосприйняття після знайомства з цивілізаційними досягненнями та цінностями.

Навчання за кордоном примушує молодь пристосовуватися до раніше зовсім не відомих для неї правил і норм. Наприклад, у середній школі на батьківщині учень взагалі може не відвідувати заняття, але двічі на рік повинен скласти письмові тести, які оцінюються за 100-бальною системою.

Саме тому дослідники особливостей навчання індійців підкреслюють, що більшість із них демонструють достатньо слабку зацікавленість у т. зв. класичній аудиторній роботі, але із задоволенням займаються роботою позааудиторною. Про це слід пам'ятати викладачам, які працюють із ними та наполягають, відповідно до української традиції, на постійній присутності.

Хоча, на нашу думку, таке ставлення не означає, що індійці нехтують навчанням. Навпаки, до цього процесу вони ставляться в величезною повагою. Навіть більше – для них сам термін «освіта» має більш широке значення, ніж термін «навчання». Він включає як процес, так і результат засвоєння людиною певного соціального досвіду, системи знань, умінь і навичок, необхідних для життя у суспільстві.

Для самого викладача, що працює з ними, важливими є також знання про представників цієї етнічної спільноти, яка включає величезну кількість різних етнічних груп і народів.

Відповідно до прийнятих сучасною науковою стандартами індійський етнос належить до традиційних (статичних або стаціонарних) народів, життєвий цикл яких у кожному новому поколінні повторюється без значних змін [2].

Відомий політолог К.С. Гаджієв підкреслює, що у культурах цього типу присутні таки риси: глибокий традиціоналізм; циклічний характер розвитку, що підпорядкований ритму сільськогосподарських робіт; відтворення природно сформованих або одного разу заданих структур; орієнтація на «абсолютні» цінності, надані, головним чином, релігією. Вони задовольняються мізерним, але стабільним функціонуванням і всі зусилля докладають до підтримки цієї стабільності і порядку [2].

Автор теорії зіткнення цивілізацій американський політолог Самуель Гантінгтон так характеризує основні принципи традиційних суспільств: релігія є фундаментом суспільства. Бог санкціонує наявний соціальний порядок. Суспільство є природним, органічним продуктом поступового історичного зростання. Наявні інститути уособлюють мудрість попередніх поколінь. Людина – продукт і розуму, і емоцій, і інстинкту. Розсудливість, обережність, досвід і звичай – кращі провідники, ніж розум, логіка, абстракція і метафізика. Колектив вищий за особистість <...> Люди не є рівними. Розшарування, ієархія і підпорядкування – неминучі риси будь-якого традиційного суспільства [11, с. 399–400].

Головними рисами традиційних суспільств є антираціоналізм та антиіндивідуалізм. Антираціоналізм полягає в тому, що члени традиційних етносів, зазвичай, не апелюють до розуму в питаннях, пов’язаних із нормативною практикою. Вони, швидше, керуються минулим як арбітром. Для представників такого етносу традиція грає роль вищого Розуму, а стабільність суспільства завжди має перевагу перед інноваціями.

Демонстрацію антиіндивідуалізму ми можемо спостерігати в групі індійських студентів, наприклад, під час проведення контрольної роботи або тесту. Члени групи будуть докладати зусиль до того, щоб його змогли написати всі учасники контролю, навіть якщо це негативно вплине на успішність найбільш підготовлених до цієї перевірки знань членів групи. У цьому проявляється своєрідний дух колективізму. До того ж, ми часто бачимо, що студенти сідають на парту по троє або користуються одним підручником на трьох і більше.

Прояв власної ініціативи є не лише непотрібним, а і вважається руйнівним для заданих сакральними початками структур. Тому

традиційні народи, зазвичай, не допускають у свою культуру іноземців як потенційних порушників заведеноого порядку або намагаються максимально «закритися» від них. У групах індійських студентів це особливо проявляється у представників сикхів, хоча товариськість і цікавість є національними особливостями характеру цього етносу.

Іншими, не менш яскравими рисами національного характеру жителів Індії є: доброзичливість, миролюбність, безтурботність, любов до краси й артистичність. Ви не часто побачите напружені або похмурі обличчя у ваших підопічних. Здебільшого вони веселі, усміхнені, сміхотливі. Вони практично ніколи не ображаються один на одного.

Хоча викладач, який працює з індійцями, часто буває не в силах впоратися з їх гучним і веселим співовариством, яке може прийти в збудження у звичайній ситуації: звичайного жарту, забутого зошита, з'ясування стосунків через одного на трьох підручника і т. п. Він зазвичай не розуміє, що бачить не ситуацію конфлікту, а просто не в змозі реально оцінити те, що відбувається: навіть рукоприкладство або пошкодження (жартома) якогось майна (виридання сторінок із чужого зошита, ламання олівця, відібраний телефон і т. п.).

У такому разі має місце неправильне розуміння отриманої невербалної інформації, закладеної в міміці, жестах, рухах тіла представників іншого етносу.

Так, наприклад, у слов'янській культурі простий кивок головою означає «так», підтвердження або згоду з чимось. Але в індійців (як і у греків, румунів і македонців) кивок має протилежне значення. Бажаючи висловити згоду з тим, про що йдеться, або підтвердити розуміння поставленого питання, індієць почне трошки похитувати головою з боку в бік, що в російському й українському невербалному спілкуванні асоціюється з негативною відповіддю.

Але якщо індієць похитує рукою з боку в бік, як ми, коли вітаємо один одного, це означає «ні» або ще гірше – «йдіть!».

Ще потрібно враховувати, що якщо індієць гойдає у чийсь бік великим пальцем, цей жест означає «ганьба на вас», «тобі має бути соромно», а іноді – еквівалент виразу «утерти ніс». Саме тому перед викладачем поставлено завдання не лише самому реально оцінювати особливості інтерактивного етнічного спілкування, але і навчити своїх підопічних відповідній європейській етнічній взаємодії і співпраці в умовах навчальної аудиторії.

Етнографи відносять мешканців Індії до носіїв т. зв. неконтактних культур, яким не

дозволяється під час розмови знаходитися близько один до одного і торкатися співрозмовника. Хоча під впливом нового етнокультурного середовища відбуваються деякі зміни у їх контактній поведінці. Так, етнічні норми поведінки юнаків в Індії забороняють молоді різної статі торкатися один одного. Але після певного часу перебування в Україні індійські хлопці з явним задоволенням можуть жартома штовхати дівчат або смикати їх за волосся. Те ж саме роблять і дівчата.

У процесі формування нової комунікативної компетентності студентів через вивчення нової мови відбувається створення «вторинної» мовної особистості. Одним із найважливіших методичних принципів застосування нового мовного простору є принцип урахування рідної мови, тому що кожна мовна система формує у свідомості індивіда власні конструкції. Отже, величезне значення має досвід спілкування й особливості рідної мови студента.

Особливої уваги заслуговує розмова про т. зв. «індійську англійську», якою спілкуються студенти. Хоча цей статус був наданий англійській мові тимчасово, і в майбутньому хінде повинен повністю її замінити, англійська мова визначається як тимчасова офіційна мова (*associate official language*).

Вчені визначають індійську англійську як варіант англійської мови зовнішнього, або другого, кола, до якого відносять варіанти англійської мови, що не є рідними для колективу користувачів мови, але широко застосовуються в якості мови міжетнічного спілкування. Дослідники називають такі варіанти мови варіантами третього генетичного типу.

Її особливості проявляються, передусім, у відхиленнях від стандартної норми літературної англійської мови на усіх рівнях – від фонетичного до дискурсивного. Індійській вчений Брадж Качру відзначає, що вони не є помилками, оскільки зрозумілі усім користувачам мови, не створюють перешкод для спілкування, проявляються систематично, є продуктивними і типовими. Такі варіанти Качру визначає також як інституціоналізовані, оскільки вони мають офіційний статус, закріплений документально, і власну кодифікацію [Kachru Braj. English in South Asia. English as a World Language. Ed .W. Bailey and M. Gorlach. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1982. P. 353–383].

Відомий дослідник питань вивчення і викладання мови Сулабха Кулкарні звертає увагу на те, що лексична складова частини російської мови засвоюється індійцями значно легше, ніж граматична. Певні паралелі, які дозволяє провести вже зна-

йома англійська мова, наприклад, під час ознайомлення з системою видів дієслів, допомагають у засвоєнні цього складного матеріалу. Категорія виду складає важливу особливість дієслівної системи як російської, так і української мови, але вона повністю відсутня в рідній мові учнів – хінді. Саме тому, пояснюючи це явище в індійській аудиторії, можна дуже успішно спиратися на дієслівну систему англійської мови [9, с. 5].

Але слід пам'ятати, що рівень владіння англійською у студентів із різних регіонів може бути різним. До того ж, частина з них спілкується англійською зі швидкістю, яка дуже відрізняється від прийнятої у європейській практиці.

Висновки з проведеного дослідження. Завершуючи обговорення цієї проблеми, слід підкреслити необхідність інформованості викладача, який працює з індійським контингентом студентів, щодо особливостей мови та певних етнопсихологічних характеристик представників цього численного спітвовариства. Йдеться не лише про підвищення методичної компетентності викладача-мовця, а і про постійну роботу щодо включення студентів-іноземців у сам процес крос-культурної комунікації. Слід враховувати їх слабку зацікавленість у стандартній аудиторній роботі та наявність бажання брати участь у роботі позааудиторній (відвідуванні екскурсій, спортивних заходів, участі у флешмобах та ін.), яка також допомагає покращити рівень мовної підготовки, а відповідно – здібність до міжкультурної комунікації.

Наведена стосовно цього контингенту студентів інформація не дає відповідей на всі питання, але допоможе викладачеві краще зорієнтуватися у групі, де присутні представники цієї етнічної спільноти, підвищити успішність навчальної та виховної

роботи та запобігти непорозумінням і можливим міжетнічним конфліктам.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алефиренко Н.Ф. Лингвокультурология: ценностно-смысловое пространство языка. М.: Наука, 2010. 288 с.
2. Гаджиев К.С. Политология: учебник. М.: Логос, 2001. 488 с.
3. Давыденко Ю.Е. Кросскультурная коммуникация как средство формирования языковой картины мира. Вісник Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки». 2013. № 2 (6). С. 306–312.
4. Крысько В.Г. Этническая психология. М.: Академия, 2002. 320 с.
5. Нагиба И.В. Индийский английский: История, статус, особенности. Известия Восточного института. 2008. Кибер Ленинка. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/indijskiy-anglijskiy-istoriya-status-osobennosti>.
6. Недосека О.Н. Понятие «кросскультурная коммуникация» в современном гуманитарном знании. Вектор науки ТГУ. 2011. № 4 (7). С. 201–203.
7. Психолингвистика и обучение русскому языку нерусских: сборник статей / под. ред. А.А. Леонтьева, Н.Д. Зарубиной. М.: Русский язык, 1977. 175 с.
8. Смирнов С.Д. Психология и педагогика для преподавателей высшей школы: учеб. пособ. Москва: Издательство МГТУ им. Н.Э. Баумана, 2014. 422 с.
9. Сулабха Кулкарни. Лингвометодические основы обучения русскому словоизменению индийских студентов с родным языком хинди (начал., сред. этапы): дис. ... док. пед. наук: 13.00.02. Москва, 1998. 357 с. URL: <https://mydisser.com/ru/catalog/view/238/240/311823.html>.
10. Чандра Капила. Имя существительное в русском языке как объект изучения говорящими на хинди и английском языках (морфологический аспект): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Москва, 2003. 244 с. URL: www.dslib.net/.../imja-suwestvitelnoe-v-russkom-jazyke-kak...
11. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. Москва: ООО «Издательство АСТ», 2003. 603 с.